

Список літератури

1. Hall J. *Nulla Poena Sine Lege* / J. Hall. – New York : Yale, 1937. – P. 170.
2. Mokhtar A. *Statute law Review* / A. Mokhtar. – Oxford, 2005. – P. 42.
3. Козюбра М. І. Антологія лібералізму : Політико-правничі вчення та верховенство права / М. І. Козюбра, С. П. Головатий. – Українська правнича фундація, 2008. – С. 227.
4. The case of prohibition (1607) 12 Co Rep 63 stripped them of the Ability to make law through judicial decisions.
5. Blakstone W. *Commentaries on the laws* / W. Blakstone. – London : John Murroy, 1865. – P. 3.
6. Vincent K. *Benjamin Constant, the French Revolution, and the Origins of French Romantic Liberalism* / K. Vincent. – French Historical Studies, 2000. – P. 617.
7. Hall J. *General Principles of Criminal law* / J. Hall. – New York : Indianapolis, 1960. – P. 30.
8. Judgment of the International Military Tribunal at Nuremberg, October 1 1946 at 39; reprinted in 41 AJIL 217 (1947).
9. Рішення Федерального конституційного суду ФРН від 24 жовтня 1996 EuGRZ 1996. – 538 с.
10. Абрамович Р. Принцип незворотності дії закону в часі у рішеннях КСУ / Р. Абрамович // Держава і право. – 2011. – № 54. – С. 61.

R. Abramovych

EVOLUTION AND CORRELATION OF THE PRINCIPLES “NULLUM CRIMEN SINE LEGE, NULLA POENA SINE LEGE” AND “EX POST FACTO LAW”

Evolution and correlation of the principles “Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege” and “Ex post facto law” were researched in the article. The most prominent facts of their inappropriate understanding and use were analyzed.

Keywords: Punishment, principle, non-retroactive effect of a law, law.

Матеріал надійшов 17.05.2012

УДК 340 (477)

Шуліма А. О.

ЗАСТОСУВАННЯ ФАКТОРА ЧАСУ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЗАКОНУ

Стаття присвячена деяким аспектам дослідження темпоральних характеристик закону, відповідно до запропонованої Г. І. Петровим класифікації форм використання календарного часу: датування, тривалість, повторюваність, одночасність, послідовність та наступність. Автор цієї статті також пропонує у подальших дослідженнях із цього питання враховувати ще одну форму – своєчасність.

Ключові слова: темпоральна дія (дія у часі), закон, нормотворча діяльність, час у праві.

Право і час перебувають у постійному русі та взаємозв'язку. В часі змінюються суспільні відносини, що потребує і змін в їхньому правовому регулюванні. Плинність часу як його об'єктивна властивість змінює також наше уявлення про світ, тим самим впливаючи, зокрема, на наше розуміння як власне права, так і певних його категорій.

Останнім часом поглиблюється інтерес науковців і практиків до питання співвідношення права і часу, в тому числі особливостей право-

вого часу [1], темпоральних характеристик джерел права, зокрема закону [2].

Слід зазначити, що історично дослідження темпоральних характеристик закону зумовлювалося практичними потребами – юридична наука займалася вивченням певних питань в цій сфері, коли виникали певні проблеми у правотворчості або правозастосуванні, та, як правило, саме в напрямках цих проблем.

В умовах динамічної зміни суспільних відносин та їхнього правового регулювання таких

«спонукальний підхід» виявився недостатнім. У вивченні темпоральних характеристик закону юридична наука вже не встигає за практикою. Через це практика змушена винаходити ситуативні, не завжди уніфіковані, а подекуди й спірні, шляхи розв'язання проблем у цій сфері.

Лише за останні кілька років Конституційний Суд України був змушений шукати відповіді на загальнотеоретичні за своєю суттю питання, приймаючи рішення, зокрема, щодо розмежування моментів набрання чинності та введення закону в дію [3], щодо правових наслідків втрати чинності законом про внесення змін до Конституції України [4], щодо застосування принципу зворотної дії закону у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі [5].

Фактично всі з зазначених рішень викликали не тільки фахові, а й політичні дискусії, що свідчить про необхідність наукового переосмислення знань щодо темпоральних характеристик закону та їх систематизації.

Убачається, що основою для узагальнення відповідних знань може стати запропонована радянським науковцем Г. І. Петровим класифікація форм використання календарного часу за шістьма категоріями: датування, тривалість, повторюваність, одночасність, послідовність та наступність [6]. Більше ніж тридцять років тому цей науковець зазначив, що «в юридичній літературі питання дії права в часі зазвичай висвітлюється без класифікації форм його використання» [7]. Ця теза залишається актуальною й дотепер.

Оскільки, як уже згадано, право взагалі та позитивне право зокрема неодмінно існує в часі, вбачається логічним досліджувати його темпоральні характеристики саме в контексті наведених вище форм.

Попри усталене віднесення до темпоральних характеристик насамперед таких категорій, як дія (дія в часі) або чинність закону, слід зазначити, що основоположними темпоральними (часовими) характеристиками закону є певні дати.

Це, зокрема, дати прийняття закону, його опублікування, набрання ним чинності (введення в дію), а також дати набрання чинності законами, якими його положення змінюються або визнаються такими, що втратили чинність, та власне дата втрати чинності відповідним законом у цілому.

Необхідність приділення належної уваги датуванню закону з моменту його прийняття парламентом впливає і з Рішення Конституційного Суду України від 10 вересня 2009 року № 20-рп/2009, яким визнано неконституційним у зв'язку з порушенням конституційної процедури набрання чинності (у тому числі через неналежне, на думку Конституційного Суду України, датування закону) Законом України «Про тимча-

сові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» [8].

Датування може застосовуватися й тоді, коли йдеться про умовне (без чітко визначеної дати) місце в календарній шкалі: наприклад, таке, що характеризує реальне припинення дії закону (правової норми), який має переживаючу дію, у разі закінчення всіх правовідносин (прав та обов'язків), щодо яких цей закон (правова норма) мав таку дію [9].

У часовому континіумі вищезазначені темпоральні характеристики (дати) є межами певних часових проміжків – тривалості. У вузькому розумінні тривалість широко використовується при визначенні часу підготовки, при прийнятті, опублікуванні та набранні чинності законом. Однак у широкому розумінні ця форма використання календарного часу кореспондується з такими темпоральними характеристиками, як чинність та дія закону.

Закон протягом певного, як правило, тривалого часу характеризується певними ознаками, зокрема загальнообов'язковістю. І саме чинність та дія закону виступають правовими категоріями, які узагальнюють певний обсяг такої загальнообов'язковості [10], а відповідні дати – набрання (втрати) законом чинності, введення його в дію (припинення дії) – є у календарній шкалі межами відповідних часових проміжків.

Така форма використання календарного часу, як тривалість, може розглядатися й у контексті строкових актів – тих, що видаються на певний період часу. До строкових нормативно-правових актів можна віднести, зокрема, закон про державний бюджет на поточний рік, інші акти бюджетного характеру, а також акти, пов'язані з плануванням діяльності органів державної влади.

Строковий характер нормативно-правових актів тісно пов'язаний із такою формою використання календарного часу, як повторюваність. Найбільш наочним прикладом повторюваності у законотворчості є бюджетне законодавство.

Більш широко повторюваність (у сукупності з послідовністю) можна спостерігати, якщо розглянути сам процес законотворчості, адже закон як регулятор суспільних відносин неодмінно існує в часі. У часі відбувається його розроблення та прийняття, опублікування та набрання ним чинності, в часі він врегульовує суспільні відносини, змінюється, втрачає чинність, а відповідні суспільні відносини (якщо вони все ще потребують правового врегулювання) врегульовуються наступним законом.

І в цьому контексті одночасність певних темпоральних характеристик закону, наприклад, втрата чинності попереднім та набрання чинності наступним законом, набрання чинності

підзаконними актами, необхідними для реалізації закону, разом із введенням його в дію, є гарантією безперервності та ефективності правового регулювання.

Як «специфічну форму часової послідовності» можна розглядати зворотню дію закону, яка скасовує або пом'якшує юридичну відповідальність [11]. При цьому слід зазначити, що дослідження способів дії закону (правової норми) в часі фактично базується на сукупності таких форм використання календарного часу, як датування, тривалість та послідовність.

Як бачимо, фактори використання календарного часу можуть стати основою для комплексного дослідження темпоральних характеристик закону. Таке дослідження має бути спрямоване

як на систематизацію та розвиток знань про темпоральні характеристики закону в усій їхній різноманітності, так і на вироблення таких принципів, які дадуть змогу забезпечувати в законотворчій діяльності послідовність, наступність та своєчасність.

У зв'язку з цим у подальших дослідженнях пропонується також поряд із запропонованими Г. І. Петровим формами використання часу враховувати ще одну – своєчасність, яка може (а по суті має) враховуватися як при прийнятті рішення щодо необхідності та шляхів зміни законодавчого врегулювання, так і при вирішенні питань щодо часу набрання відповідним законом чинності, введення його в дію, а також способу дії відповідного закону (його правових норм) у часі.

Список літератури

1. Пушняк О. В. Право і час : монографія / О. В. Пушняк. – Харків : ФІНН, 2009. – 175 с.; Оборотов І. Г. Темпоральні грані права : монографія. – Миколаїв : ТОВ «Фірма "Іліон"», 2009. – 230 с.
2. Пономаренко Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі : монографія / Ю. А. Пономаренко. – К.: Атіка, 2005. – 288 с.; Теплюк М. О. Уведення закону України в дію : проблема правового регулювання // Віче. – 2009. – № 4, лютий. – С. 35–36.
3. Рішення Конституційного Суду України від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010 (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів) // Офіційний вісник України. – 2010. – № 80 (29.10.2010). – Ст. 2835.
4. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1 (01.10.2010). – Ст. 2597.
5. Рішення Конституційного Суду України від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) // Офіційний вісник України. – 2011. – № 10. – Ст. 471.
6. Петров Г. И. Время в советском социальном регулировании / Г. И. Петров // Правоведение. – 1983. – № 6. – С. 47–52.
7. Петров Г. И. Фактор времени в советском праве / Г. И. Петров // Правоведение. – 1982. – № 6. – С. 46–51.
8. Рішення Конституційного Суду України від 10 вересня 2009 року № 20-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» // Офіційний вісник України. – 2009. – № 72 (28.09.2009). – Ст. 2488. Див. також: Теплюк М. Процедура набрання чинності законами в рішеннях Конституційного Суду України / М. Теплюк // Віче. – 2009. – № 20, жовтень. – С. 2–5.
9. Шуліма А. Способи дії правової норми в часі / А. Шуліма // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2011. – № 2. – С. 69–77.
10. За обсягом загальнообов'язковості чинний закон є загальнообов'язковим для визнання і обов'язковим до виконання визначеним колом органів державної влади в частині здійснення заходів, що передують уведенню закону в дію, та для прийняття підзаконних актів, які мають бути введені в дію одночасно з відповідним законом; чинний закон є загальнообов'язковим до виконання та застосування всіма учасниками відповідних правовідносин, судами, іншими органами державної влади. Див.: Шуліма А. «Чинність» та «дія» закону: розмежування понять / А. Шуліма // Держава і право : зб. наук. праць: Юридичні і політичні науки. – Вип. 51. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011.
11. Петров Г. И. Фактор времени в советском праве / Г. И. Петров // Правоведение. – 1982. – № 6. – С. 46–51.

A. Shulima

APPLICATION OF TIME FACTOR FOR THE STUDY OF LAW TEMPORAL CHARACTERISTICS

The article is devoted to some aspects of the law temporal characteristics, based on the proposed by G.I.Petrov classification of the time use forms: dating, duration, repetition, simultaneity, sequence and continuity. The author of this article also proposes to consider another form – timeliness – in the further research of the matter.

Keywords: temporal effects (of time), law, rulemaking activity, time in law.

Матеріал надійшов 03.09.2012